

Oikeakielisyyttä.

KALLE KAJANDER. Kun talonpojasta tuli herra. Helsingissä 1897, Otava. 203 siv., 8:o. Hinta: 2: 25.

On jo puoli toista vuotta kulunut siitä kun Kalle Kajanderin kirjallinen esikoinen, „Kun talonpojasta tuli herra“, ilmestyi. Teos on mielestäni sentään siksi huomattava, että kannattaa ottaa se vastakin tarkastettavaksi.

Tuntuu olevan varsin paikallansa että kirjailijalle, hänen käsitellessään sen tapaisia aineita kuin puheenaolevan teoksen, myönnetään oikeus vapaammin käyttää n. s. murteellisuuksia kuin yleensä huolellisessa tyyli-lajissa. Kirjailija saattaa niin tavoin antaa esityksellensä luonteenomaista, paikkakumallista leimaa. Mutta vapaus voi tässä kohdin helposti vietellä liioitteluun. Useasti nuorten kirjailijain kyhäyksiä lukeissa tuntuu siltä kuin niihin oikein haalimalla olisi haalittu kokoon jos jonkinnäköisiä, kirjakielessä ennastaan uppo outoja sanoja ja lauseparsia tuiki tarpeettomasti. Kansatieteilijälle tai murre-sanaston tutkijalle sellainen kirjoitus-tapa kyllä voi tuottaa vilpittöntä iloa, mutta kaunokirjallisuuden tuotteissa moinen suurioppisuus pahasti häiritsee.

Mitä tulee Kalle Kajanderiin, täytyy sanoa että hän ihmeen hyvästi on osannut pelastua mainitusta virheestä. Hänen teoksensa on etelä-Hämeen joka-päiväistä puhekieltä, mutta hän ei ole tahtonut loistaa murretiedoillaan; sen-vuoksi hänen kielensä onkin luontevaa, siinä ei tunnu teeskentelyä. Tosin tapaa sellaisiakin murteellisuuksia, joita olisi voinut välttää, ilman että tyyli olisi muut-tunut tai kärsinyt, esim. sellaisia muotoja kuin seuraavissa lauseissa: „lita juoksi kauheasti *kiraisten* ovea kohti, pudottaen myllyn helmastaan“ (s. 65); „*Ann'* tulla, jos tohdit!“ (s. 68); „Kerranko sitä hyvillä hevosilla kumoon ajetaan, kun *herroksi* (pro: herroiksi) kuletaan“ (s. 83); „Kyllä sitten herroja olisi, jos kaikkia herroina *pidettäisi*, *ketä* herrauttaa“ (s. 8); „koetettiin rientää että *saataisi* jotain suuhun siinä helteessä“ (s. 14); „No ei se sitten peliä olisikaan, jos aina tasan *pointaisi*“

(s. 16); „Niinhän se on kuin *syökkäis* kivelle“ (s. 11); „*Menisköhän* ne hakemaan, en viitsisi itse, kun on niin mukava olo tässä valkealla?“ (s. 102). Tyyliin katsoen ovat sellaiset lauseopillisessa suhteessa kirjakielen käytäntötavasta eroavat lauseetkin paikallaan kuin esim.: „Eikä Nuurperi huonoa käytäkkään, ei sano sietävänsä, kun *sillä* (pro: hänellä) on katari“ (s. 9); „Nuurperiakin kuottaa joka aamu, että on sisälmykset särkyä, ja sillähän *sen* (pro: hänen) täytyi Loviisaan lähteä“ (s. 9), ja varsinkin: „Jopilla ne oli varmaan muistiinpantuina kaikki — — — ja tottapanahan niistä laskun tekee kun kotiin palaa, olipa *häntä* sitten saamista tahi velkaa“ (s. 62); „Onpa tupla hinta, mutta hae *häntä* (nim. viinaa) pari nuijaa sentään“ (s. 118), joissa elottomasta esineestä käytetty *hän* pronomini osottaa puhujan (resp. ajattelijan) välinpitämättömyyttä asiasta. Kirjakeilessä käyppiä ovat: „otin vallan koetteeksi pitikö huomaamasi“ (s. 15); „Ei hätää mitään, äiti, — — piti vaan hauskuuttamani tanssiväkeä“ (s. 72), joissa erittäin sievästi on possessiivisuffiksilla ilmaistu sama, mitä kirjakeilessä tavallisesti ilmaistaan vastaavan persoonapronominin *n*-päätteisellä akkusatiivilla, samoin: „Joppi sai hädintuskin vältettyä (tavallisesti: vältetyksi) puskun“ (s. 105); „piiat — — saivat ajettua sonnin ulos“ (s. 106). En millään ehdolla myöskään tahtoisi pyyhkiä sellaisia lauseita kuin: „hanurinsoittaja, roteva mies, nousi kiivaasti seisaalleen tuvan nurkasta ja kysyi tiukalla äänellä, *että mitä* sillä tiedolla tehtäisi“ (s. 69); „Ne on niitä puulaakin miehiä, Tukki-Oskarin joukkoa, *kuuluu*“ (s. 69); „roisto, enmä paremminkaan *tule ja samo*“ (s. 159). Kirjakeilessä harvoin käytettyjä sanoja teoksessa on vähä, ja nekin tulevat aivan kuin itsestään, ilman mitään tavoittelua: „Sainpa koko päivän levätä — —, ja *huomenis* sain vielä aika hyvät ryypyt“ (s. 6); „vielä iltamyöhällä täytyi Jussi rengin ajaa *paasata* penikulman matka“ (ss. 24—25); „Usko sinä vanhoja *paavia*“ (merk. taikoja, s. 78); „se on miesten parhaita, kun vaan kerran *jutteille* sattuu“ (s. 150). — Tämä kaikki ei suinkaan yksin eikä pääasiallisestikkaan riitä tekemään esitystä kansanomaisiksi. Siihen vaaditaan että kirjailija on kyennyt omaksumaan — tai säilyttämään — kansan ajatuksenjuoksun. Ja siihen on tekijä mielestäni kyennyt. Sadoista esimerkeistä, joita voisi saada, mainitsen umpimähkään seuraavan: „kun isäntäkin oli sanonut, että „mädatkoot siellä — —“, niin päätti Eerokin, että mädatkoot sitten hänen puolestansa“ (s. 22). Tuntuu kuin kuulisi monet tämäntapaiset lauseet suorastaan jonkun etelähämäläisen suusta.

Kalle Kajander osaa oivallisesti suomea. Ei tarvitse lukea monia sivuja hänen teostansa tullakseen siitä vakuutetuksi. Tällaisia ansioita on kuitenkin vaikea yksityisillä esimerkeillä todistaa. Eihän useimmiten voi itsellensäkkään tehdä selkoa, mikä se varsinaisesti tekee jonkun lauseen erikoisemman miellyttäväksi. Ainoastaan sivumennen huomautan eräitä nimisanain sijojen käytäntötapoja: „Useoita miehistä työnsihe ovelle ottamaan selkoa asiasta ja rohkeimpia kävi kiinni hevosen suitsiin“ (s. 70); „Kymmenen vuotta tein muonalla työtä isän aikana *tähän taloon* ja tulimme ukkovainaan kanssa aina hyvin toimeen“ (s. 6); „Rillain kopassa, josta takapyörät olivat särkyneet portaille, istui Joppi huutaen ja huitoen piiskalla“ (s. 70); „Se (nim. käsi) ei viitsinyt enään kulettaa nysää hammasten väliin, vaan antoi sen siinä *kouraan* sammua“ (s. 5); „ja useat tukkimiehistäkin olivat niin *olueen* ahneita, että sitä piti olla yhtenään sianlaskin paineeksi“ (s. 103); „mutta hän häpeää heitä, mökin asukkaita — ja pelkää että ei saa säkkiään ollenkaan kotiin sillä kertaa, jos *aamuun* kinostaa pahemmin“ (s. 20); „Hänellä oli *eläkkeestä* yksi, iso hyvävillainen, joka kulki talon katraassa ja talosta ruokittiin“ (s. 27); „Ja vaikka olisit saanut niistä kolminkertaisen hinnan, niin et sinä Joppi parka olisi *siiitä* yhtään rikkaampi“ (s. 203); „ryöstää kauppiaan *jauhovelasta* lopunkin omaisuuden, vuoteen ja *vaatteen vähät*, mitä niitä liikoja oli“ (s. 199). Ne ovat hienouksia, joista nykyajan sanomalehtikielessä ei näe juuri aavistustakaan.

Harvoin havaitsee lausetapoja, joita täytyy pitää kielivirheinä. Päätteentöntä akkusatiivia päätteellisen sijasta on kohteena käytetty lauseessa: „Sinne

mökille saakka olivat Joppi ja Oskari päättäneet ajaa hevosella ja jättää *se* (pro: sen) sinne suojaan jahdin ajaksi“ (s. 55). Totaalinen predikaatintäyte on päätteellisessä akkusatiivissa nominatiivin sijasta lauseessa: „sen täytyi huomenna olla välttämättä *sileän* (pro: sileä), jos mieli saada hyvän kaupan“ (s. 110)¹. Yleinen paikallissija ulkoisen asemesta: „— — pysähtyivät Myllymäkeen. *Siinä* (pro: Siellä) oli Jopilla tuttava kauppias“ (s. 110). Tulisi enemmän välttää paikallissijan käyttämistä substantiivin attribuuttina, kun se useimmiten ei ole tarpeellistakaan. Niin esim. seuraavissa lauseissa: „pattia Pekan *jalassa* (pro: jalasta) oli mahdoton kenenkään huomata“ (s. 110); „Tuuli yltyy yhä Jopin *siinä* istuissa ja kun sillä on vapaa peli yli aukean suon, nostaa se yhä kinosta *tiellä*“ (pro: tielle; s. 202); „Naapurin miehet — — alkavat rahamiehillä panettaa isoa viemäriojaa Jopin korpeen *takapalstalla*“ (pro: takapalstalle; s. 195); „Koko varasto kätkettiin vanhaan perunakuoppaan ulkokuonerähjän *takana*“ (pro: taakse; s. 118); „Siinä korjasi hän hevosensa jonkunlaiseen vajantapaiseen pihan *perällä* (pro: perälle), jossa kuului olleen (pro: olevan) muitakin kylmissään höhröttäviä hevosia“ (ss. 113-114); „Se iskee esteettömästi, täydellä voimallaan metsän rintaan *oikealla* (pro: oikealle) puolen tietä“ (s. 202)².

Erityisesti tahtoisin ottaa puheeksi vielä sanajärjestyksen, koska siinä kohdin kaikkein etevimmätkin kirjailijamme pahoin poikkeavat kansankielen käytäntötavasta.

Suomen kielessä sanajärjestys on paljon vaikeampi kuin monessa muussa kielessä, sentähden että melkein joka sanajärjestys on mahdollinen, mutta melkein jokaisella samassa on oma erikoinen merkitysvivahduksensa. Verrattakoonpa keskenään esim. seuraavia lauseita, joilla kaikilla on eri merkitys:

- a) Ukko on tuvassa = gubben är i stugan l. i en stuga.
Tuvassa on ukko = i stugan är en gubbe.
- b) Ukko tuvassa on = det är gubben, som är i stugan.
Tuvassa ukko on = det är i stugan, som gubben är.
- c) On ukko tuvassa = visst är gubben i stugan.
On tuvassa ukko = visst är i stugan en gubbe³.

Yleinen sanajärjestyssäntö on se, että alus määräyksineen käy maineen edellä. Väärin on rikkoa tätä sääntöä jälkilauseessakaan tai silloin kun verbimääräys on ensimmäisenä lauseessa. Senvuoksi eivät ole hyväksyttäviä lauseet sellaiset kuin: „Jos työt Hinkkalassa olivat kesällä jääneet takapajulle, niin *alkoi- vat ne* syksyn puoleen (pro: niin ne s. p. a.) jäädä sitäkin enemmän“ (s. 21); „Se piiloutuu joka kevät suhonsa sammalen alle ja kun se kesäiltoina saa korviinsa enonsa kuiskaukset — — *lähtee se* liikkeelle“ (pro: se lähtee liikkeelle l. niin s. l. l.; s. 101); „Ja kun ihmiset ovat lähteneet asunnoistansa, *olemme me* — — nähncet

¹ Tästä asiasta tarkemmin Virittäjä 1897, s. 69.

² Samoin kirjoittaa Kalle Kajander viimejouluisessa „Nuoressa Suomessa“: „Kellojen soitto oli silloin kuulunut kirkontornista hautuumaan *takana*“ (pro: takaa; s. 101); „Ja kaikki siitä syystä, että olin tuhansia kertoja äidille pikkupoikana tekemäni lupauksen rikkonut, hänen kuvansa sydämessäni (pro: sydämeestäni) unohtanut“ (s. 106); niinkään Alli Nissinen kirjoittaa mainitussa albumissa (s. 133): „Hän meni kyökkitupaan, kaatoi kahvia äidille, korjasi tulta vesipadan *alla*“ (pro: alle). Sitävastoin Volter Skogstedt oikein: „Tuota tuikkivaa valoa kohti voi Eero väliin tuntikausia tuijottaa veneestään karin *luota*“ (s. 171); „Eero oli lähtenyt tuvastaan heti papin mentyä ja istuutunut kivenlohkareelle keittiönsä *viereen*“ (s. 178).

³ Setälä, Lauseopillinen tutkimus koillis-Satakunnan kansankielestä, ss. 160—161.

(niin me olemme nähneet l. olemme nähneet) monen kyyneleen sekaantuvan kastehelmiin maassa“ (s. 101); „Ja he ottivat [nim. ryypyn]. Sitten *rupesivat* he keskustelemaan matkan vaiheista“ (pro: Sitten he rupesivat; s. 79); „Hän oli paljon muuttunut syyspuolla kesää, jälestä hein’ajan. Joppia, jota hän ennen ihaili, *oli hän* (pro: hän oli) alkanut epäillä yhdestä ja toisesta — — — Varsinkin Iitan kanssa *oli hän* (pro: hän oli) joutunut huonoon väliin ja olisi monasti tahtonut tälle purkaa vihansa puhtaaksi, vaan *oli se* aina jäänyt tekemättä (pro: vaan tekemättä se aina oli jäänyt), vaikka usein oli jo kurkkuun saakka noussut ja siellä kutkuttanut. Nyt *alkoi se* viha taas (pro: Nyt se viha taas alkoi) nousta ylös“ (s. 63); „Monena satana kesäyönä *olemme me* (pro: me olemme l. olemme) nähneet sen hiipivän piilostaan niinkuin aaveen“ (s. 101)¹. Hyväksyttäviä eivät myöskään ole seuraavantapaiset lauseet, jotka tuntuvat kauhean virallisilta: „Jussi suostui ja hävisi koko pelin, kuusi pulloa olutta, *ja oli hänen* mentävä nyt hakemaan (pro: ja nyt hänen oli mentävä h.) niitä kievarista“ (s. 16); „Hän oli Jopin, niinkuin monen muunkin kanssa, vanha hyvä tuttu, *ja olivat he* ennen (pro: ennen he olivat) monasti koitelleet kumpi nakin lyönnissä oli etevämpi“ (s. 42); „Ne olivat hänen lempimatkojansa *ja oli hän* niihin jo nuoresta pojasta tottunut ja ihastunut“ (pro: N. o. h. l.; jo nuoresta pojasta hän oli niihin t. j. i.; s. 109); „Kaupan piti käydä Jussin nimessä *ja tulisi hän* hoitamaan sen anniskelua“ (pro: ja hän sen anniskeluakin tulisi hoitamaan; s. 118)².

Varsin oikein tekijä sitä vastoin on osannut yleensä panna painokkaimman lauseenosan alkupäähän lausetta. Esimerkkejä: „mutta elä sentään luule, että tämän talon polkuja *emäntänä* kävelet. *Kirkon* sinä tervaat vielä sen kanssa ja *ja siihen* se kuherrus loppuu“ (s. 65); „mikähän sen (nim. pojan) on riivannut, sanoi toinen piika. — En ymmärrä, mutta *murskannut* hän olisi minut, jos olisi käsiinsä saanut, riiviö“ (s. 66); „— *Taitaisi* se olla parempaa. *On se*“ (s. 81); „hän palajaa sillä tiedolla että *on* lautakunta myöntänyt apua, säkin jauhoja aluksi, koska hätä on niin suuri“ (s. 200); „*Ja huomasi* sentään muorikin, ettei Jopissa oikeastaan ollut kehum varaa vähääkään“ (s. 189); „Tupaan tultua oli miesväki paraasta päästä asetunut pihanpuoleiselle seinustalle — — ja anastanut siinä istuimekseen renkien vuoteen ja — — pitkän rahin, mutta *oli* niitä jäänyt paljon seisomaankin ovensuuhun“ (s. 67); „Sitä ei vaikuttanut yksin se — — — vaan *oli* siinä muitakin asiahaaroja“ (s. 63); „Mutta toinen renki, se niitolla oleva, nousi kiukkuisena seisaalleen ja lupasi lähteä metsän katveeseen maata — — *Muutti* hän kumminkin mielensä ja jatkoi, joskin vastahakaa, työtänsä“ (s. 14). Jos subjektilla on paino, käyvät vielä lisäksi predikaatinmääräykset, jos ovat ennen mainittuja, predikaatin edellä, esim.: „*Se* herra on, jonka ei tarvitse työtä raataa“ (s. 8); „*ne* ne herroja ovat, jotka elävät jouten, rahoilla vaan“ (s. 8); „— Oletteko järjetön? — *Sinä* järjetön olet“ (s. 184).

Olisi suotavaa että kirjailijamme yleensä entistä enemmän tarkistaisivat huomionsa kansankielen sanajärjestykseen ja pyrkisivät vapautumaan germaani-laisten kielten vaikutuksesta, joka tällä alalla ainakaan ei edistä kieleemme selvyttä. Tämä koskee erittäin sellaisia kirjallisuudentuotteita, joiden kieli muutenkin pyrkii lähemmäksi kansankieltä.

Sitte myöten kun Aleksis Kiven kädestä kynä kirposi, suoranaisen kauno-kirjallisuutemme alalla ei ole ollut varsinaista Hämeen murteen edustajaa. Jo siitäkin syystä on lupaavan etelähämäläisen kirjailijan ilmaantuminen ilahduttava. Kalle Kajander on osannut kansankielen ehtymättömästä lähteestä ammentaa uusia aineksia koko joukon silti vajoamatta liialliseen kotimurteensa ihailuun. Sentähden hänen kielensä tuoksuikin viehkeän kotoiselta. Tämä ynnä sisällyksen

¹ Säännönmukainen sitävastoin on esim. lause: „heiniä hän ei päättänyt ostaa (eikä: heiniä ei hän p. o.), koska kuuluivat kallistuneen“ (ss. 108—109).

² Tästä asiasta tarkemmin Virittäjä 1898, 69—70 ja 85.

puhdas, siveellinen henki tekee puheenaolevan teoksen mitä parhaimmaksi kansankirjaksikin. Tahtoisin erityisesti suosittaa sitä joka ainoaan lainakirjastoon. Kansan elämän kuvaukset, niin todelliset kuin puheenaoleva, ovat kaikkein haluttuinta lukemista ja samalla tehokkaimpia lukuhalun herättäjiä.

Mutta näin olenkin jo joutunut rajamaille, joille ei Virittäjän arvostelijalla oikeastaan ole asiaa mitään.

Artturi Kannisto.